

Problem rozwoju rolnictwa – wyniki badań ankietowych

W ramach prac nad strategią rozwoju gminy przeprowadzono także badania ankietowe (10-15 lipiec 2000 r.). Objęto nimi 126 gospodarstw rolnych (próbą losową), położonych we wszystkich sołectwach gminy Janikowo. Badania te przeprowadzono w obrębie indywidualnych gospodarstw rolnych różnych grup wielkościowych, tj.: małych □ do 5 ha (27 gosp.), średnich □ 5-10 ha (27 gosp.), dużych □ 10-15 ha (29 gosp.) oraz bardzo dużych □ powyżej 15 ha (43 gosp.). Zakres ankiety dotyczył sześciu zagadnień, tj.:

1. Opinia na temat miejsca zamieszkania (miejscowości)

Spośród ankietowanych użytkowników-kierowników gospodarstw rolnych aż 88 % (111 osób) było zadowolonych z tego, że mieszka w gminie Janikowo □ w danej miejscowości. Potwierdza to także niski odsetek osób, które deklarują zamiar zmiany miejsca zamieszkania (19% – 24 osoby). W grupie tej przeważa kierunek planowanej migracji do Janikowa (12 osób) oraz innej wsi (8 osób). Powyższa ocena preferencji migracyjnych wskazuje, że przemiany strukturalne w rolnictwie gminy Janikowo nie będą związane z migracją stałą, a spadek liczby pracujących w gospodarstwach rolnych osiągnąć można głównie poprzez migrację zawodową (pozarolnicza aktywność zawodowa w warunkach braku zmiany miejsca zamieszkania).

Niewielki udział osób mających zamiar zmienić miejsce zamieszkania poza obręb gminy Janikowo (3%) nie jest wynikiem wysokiej oceny warunków pracy i życia respondentów □ tylko w 16 % określono je jako dobre (średnie □ 59 %, złe – 25 %). W celu poprawy warunków życia postuluje się przede wszystkim budowę gazociągu (41 %) oraz usprawnienie systemu komunikacji (31 % ankietowanych). Ocenie poddano także działalność samorządu lokalnego w zakresie poprawy warunków życia, tj.: brak zdania 23 %,

niedostateczna 22 %,

dostateczna 22 %,

dobra 33 %.

Powyższa ocena samorządu lokalnego cechuje się dużym zróżnicowaniem przestrzennym – od zdecydowanej przewagi ocen dobrych (głównie soł. Broniewice – 70 %, soł. Kołuda Mała – 70 %, miasto Janikowo – 57 %) do wysokiego udziału ocen niedostatecznych (głównie soł. Trląg – 44 %, soł. Dębina – 50 %, Góry – 60 %).

2. Społeczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa

W ankietowanych 126 gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego mieszkało 550 osób (przeciętna liczebność rodzin rolniczych – 4,4 os./gosp.). Analizowana subpopulacja cechowała się korzystną strukturą wieku. Odnotowano wysoki udział osób młodych – do 15 lat (20,1 %), a zwłaszcza w wieku 15-30 lat (29,5 %) – w porównaniu do przedziałów wiekowych 30-45 lat (18,7 %), 45-60 lat (17,6 %) oraz powyżej 60 lat (14,1 %). Powyższa struktura wieku wskazuje na przewagę liczebną roczników wchodzących w wiek produkcyjny nad rocznikami przekraczającymi próg wieku produkcyjnego. W tych warunkach brak dodatkowych pozarolniczych stanowisk pracy przyczyni się do wzrostu stopy bezrobocia.

Analizą objęto także strukturę płci ludności rolniczej. Przeciętny wskaźnik feminizacji (liczba kobiet w przeliczeniu na 100 mężczyzn) wynosił 107. Jego wartość w układzie poszczególnych grup wiekowych osiąga najwyższy poziom w przedziale osób powyżej 60 lat (152) oraz w grupie wiekowej 15-30 lat (121). Specyficzną cechą demograficzną jest przewaga kobiet w grupie ludności młodej. Wskazuje to na zahamowanie procesu defeminizacji ludności rolniczej oraz ukierunkowuje potrzeby lokalnego rynku pracy (deficyt stanowisk pracy dla młodych kobiet).

W grupie czynników społecznych ankietowanie dotyczyło także poziomu wykształcenia ludności rolniczej. W ramach ludności powyżej 15 lat odnotowano następującą strukturę wykształcenia :

podstawowe □ 35 %,

zasadnicze zawodowe □ 33 %,

średnie □ 29 %,

wyższe □ 3 %.

W porównaniu do danych spisowych z 1996 r. odnotowano poprawę poziomu wykształcenia. Jest to zjawisko pozytywne, stymulujące reorientację zawodową ludności rolniczej.

3. Struktura agrarna i prace urządzeniowo-rolne

Badania ankietowe potwierdziły niską mobilność struktury agrarnej w gminie Janikowo. Spośród analizowanych gospodarstw 60 % (75 gosp.) nie zmieniło w latach 90 □ tych swej powierzchni ogólnej. Wzrost powierzchni stwierdzono w przypadku 37 gospodarstw (29 % ogółu). W grupie tej przybyło 330 ha, w tym zakup gruntów stanowił 170 ha, a dzierżawa 150 ha. W obrębie jednostek powiększających swój obszar zaznacza wyraźna przewaga dzierżaw lub zakupów sąsiedzkich (32 gosp. □ 86 %), w porównaniu do gospodarstw przejmujących grunty państwowe (5 gosp. □ 14 %). Odnotowano także 14 gospodarstw, które w latach 90 □ tych zmniejszyły swój areał (11 % ogółu).

W warunkach niewielkiego dopływu gruntów państwowych do rolnictwa indywidualnego głównym czynnikiem poprawy struktury wielkościowej indywidualnych gospodarstw rolnych jest spadek liczby (□wypadanie□) gospodarstw. Możliwość tego kierunku przemian agrarnych wskazuje wysoki udział ankietowanych gospodarstw deklarujących brak następcy (25 % – 32 gosp.). Zjawisko to występuje zarówno w ramach gospodarstw mniejszych obszarowo (do 10 ha □ 33 % bez następcy), jak i o większym areale (ponad 10 ha □ 19 % gospodarstw bez następcy).

Ankietowane gospodarstwa cechują się także dużym popytem na grunty rolnicze. Zamiar powiększenia gospodarstwa rolnego deklaruje aż 53 gospodarstwa (42 % ogółu), a optymalna w zdaniem użytkowników gospodarstw wielkość indywidualnego gospodarstwa rolnego wynosi 30-40 ha i jest ponad trzykrotnie wyższa od przeciętnego areału gospodarstwa indywidualnego w gminie Janikowo.

Oprócz wielkości gospodarstwa jego możliwości produkcyjne determinuje stan prac urządzenioworolnych. Według ankietowanych gospodarstw istnieje potrzeba wykonania następujących prac:

scalenia gruntów (komasacje) i 17 % (21 gosp.),

budowa i przebudowa dróg rolniczych i 26 % (33 gosp.),

melioracje i 44 % (56 gosp.),

zadrzewienia śródpolne i 9 % (11 gosp.),

zalesienia gruntów najsłabszych i 4 % (5 gosp.).

Wysoki udział melioracji wskazuje, że w opinii rolników głównym czynnikiem ograniczającym rozwój produkcyjny rolnictwa jest niewydolny, nie dostosowany do niskich sum opadów atmosferycznych, system regulacji stosunków wodnych w glebie.

4. Warunki mieszkaniowe i wyposażenie techniczne gospodarstw

Ankietowane gospodarstwa rolne cechują się dobrymi warunkami mieszkaniowymi. W strukturze wieku budynków mieszkalnych najwyższe udziały stanowią budynki wybudowane w latach 1960-1975 (40 %) oraz 1975-1990 (25 %). Mniejsze udziały przypadły budynkom starszym i zbudowanym przed 1945 r. (24 %) oraz w latach 1945-1960 (15 %). Najniższym i 1 % – udziałem charakteryzują się budynki najnowsze (wybudowane po 1990 r.). Potwierdza to występowanie bariery ekonomicznej (finansowej) w

rolnictwie w okresie transformacji ustrojowej. Odnotowano także wysoki standard wyposażenia technicznego mieszkań rolniczych. Ponad 90 % ankietowanych gospodarstw posiadało wodociąg, łazienkę, WC, telefon i gaz ziemny (z butli). Wysoki poziom stwierdzono także w zakresie wyposażenia w : samochód osobowy (80 %), pralkę autom. (65 %) oraz antenę satelitarną (37 %).

Badania ankietowane potwierdziły także wysoki poziom mechanizacji gospodarstw rolnych w gminie Janikowo. W ramach analizowanych 126 gospodarstw odnotowano 173 ciągniki oraz 50 kombajnów (w tym : 28 zbożowych, 19 buraczanych i 3 ziemniaczane). Jednakże wyróżniają się one niekorzystną strukturą wieku, zwłaszcza niewielkimi udziałami najmłodszej grupy wiekowej – wyprodukowano po 1990 r. (ciągniki – 6%; kombajny – 8 %). Ilustruje to poniższe zestawienie.

Ciągniki wg wieku produkcji

przed 1970 r. – 14 szt. (8 %)

1970 – 1980 – 69 szt. (40 %)

1980 – 1990 – 79 szt. (46 %)

po 1990 r. – 11 szt. (6 %)

Kombajny wg wieku produkcji

przed 1980 r. – 9 szt. (18 %)

1980 – 1990 – 37 szt. (74 %)

po 1990 r. – 4 szt. (8 %)

Niedobór maszyn rolniczych uzupełniany jest poprzez usługi produkcyjne. Spośród ankietowanych jednostek korzysta z nich

91 gospodarstw (72 %) – w tym przede wszystkim kombajny (77 gosp.) i prasy (35 gosp.).

Ankietowanie pozwoliło także na określenie zużycia nawozów mineralnych. Wynosiło ono przeciętnie ok. 110 kg NPK w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Wielkość dawki nawozowej była dwukrotnie niższa od deklarowanej (pożądaney) przez rolników, gdyby nie trudna sytuacja finansowa gospodarstw. Występowanie bariery ekonomicznej w gospodarstwach rolnych potwierdza także niewielka liczba budynków inwentarskich wybudowanych po 1990 r., w tym: obór (1 obiekt), chlewni (1 obiekt) oraz kurników (2 obiekty).

5. Poziom i struktura produkcji rolniczej

Wyniki badań ankietowych nie wykazały istotnych zmian w zakresie poziomu i struktury produkcji rolniczej w porównaniu do danych powszechnego spisu rolnego w 1996 r.

Potwierdza to analiza struktury zasiewów gospodarstw-respondentów (ogółem 1614 ha), tj. :

pszenica – 37 %,

jęczmień – 25 %,

pozostałe zboża – 13 %,

buraki cukrowe – 13 %,

rzepak – 4 %,

ziemniaki – 5 %,

pozostałe uprawy – 3 %.

W strukturze zasiewów zachowana została dominacja zbóż (75 % – w tym głównie pszenica i jęczmień) oraz wysoki udział buraków cukrowych (13 %). O wysokim poziomie agrotechnicznym rolnictwa

świadczą także przeciętne plony zbóż (35-40 q/ha) oraz buraków cukrowych (ok. 400 q/ha).

Stabilizacja struktury produkcji rolniczej objęła także kierunki hodowlane. Wskazują na to ☐ zbliżone do stanu w 1996 r. – przeciętne wskaźniki obsady zwierząt inwentarskich (w obrębie ankietowanych gospodarstw – bydło 51 szt./100 ha u.r.; trzoda chlewna 154 szt./100 ha u.r.).

Grupa ankietowanych gospodarstw z reguły reprezentuje model tradycyjnego ☐ wielokierunkowego rolnictwa. Ze względu na niestabilną sytuację na rynku płodów rolnych, zamiar specjalizacji gospodarstwa w przyszłości deklarowało zaledwie 32 %

gospodarstw. (głównie chów bydła mlecznego i trzody chlewnej).

6. Integracja z Unią Europejską

Problemy ekonomiczne i społeczne w okresie transformacji ustrojowej przyczyniły się do niskiej akceptacji procesu integracji z Unią Europejską. Potwierdzają to wyniki badań ankietowych, gdzie za przystąpieniem Polski do UE jest tylko 21 % użytkowników gospodarstw rolnych ☐ por. rycina poniżej:

Czy jest Pan (i) za przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej ?

Tak ☐ 21 %,

Nie ☐ 67 %,

brak zdania ☐ 12 %.

Niewielkie poparcie dla procesu integracji z UE jest przede wszystkim wynikiem niekorzystnej sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, braku doinwestowania i działań dostosowawczych, co ☐ zdaniem respondentów ☐ utrudnia konkutowanie z rolnictwem zachodnioeuropejskim w warunkach wspólnego rynku.

Jedynie niewielka część ankietowanych gospodarstw akceptuje przystąpienie do UE (26 gosp.). Wiąże to głównie z dostępem do nowoczesnych technologii, dotacji oraz kredytów preferencyjnych. W grupie tej relatywnie wyższy udział użytkowników popierających integrację z UE odnotowano w ramach:

większych obszarowo gospodarstw rolnych (17 gosp. powyżej 10 ha),

młodszych grupach wiekowych (20 gosp. użytkowanych przez osoby w wieku do 45 lat),

osób lepiej wykształconych (tylko 4 osoby z wykształceniem podstawowym).

4. 8. Uwagi końcowe

Analiza relacji pomiędzy czynnikami produkcji rolniczej tj.: ziemią (zasoby gruntów i struktura agrarna), pracą (zasoby siły roboczej i jej kwalifikacje) i kapitałem (wyposażenie techniczne), wykazała szereg korzystnych i niekorzystnych zmian zachodzących w rolnictwie gminy Janikowo w okresie transformacji ustrojowej.

W grupie cech niekorzystnych wymienić można:

1. Duży niedobór wody w glebie, głównie w okresie wegetacji roślin, będący wynikiem : niskich rocznych opadów atmosferycznych (poniżej 500 mm), niewielkiej powierzchni lasów, melioracji ukierunkowanej głównie na odprowadzenie nadmiaru wody w glebie (przy braku rozwiązań małej retencji, systemu nawodnień i fitomelioracji) oraz wysokiej intensywności rolnictwa.

2. Wadliwa struktura rolniczego użytkowania ziemi, cechująca się dominacją gruntów ornych oraz niewielkimi udziałami użytków zielonych i sadów.

3. Niskie tempo koncentracji ziemi w rolnictwie indywidualnym, będące efektem niewielkiego dopływu gruntów z restrukturyzowanych gospodarstw byłego sektora uspołecznionego

oraz niekorzystnych, ograniczających spadek liczby gospodarstw, zmian w otoczeniu rolnictwa.

4. Ograniczenie odpływu siły roboczej z rolnictwa, co w warunkach braku przyrostu gruntów w gospodarstwach indywidualnych, przyczynia się do obniżenia ich efektywności.

5. Niski poziom wykształcenia ludności rolniczej, hamujący postęp w rolnictwie (wysoki udział użytkowników gospodarstw rolnych z wykształceniem podstawowym) oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich (niskie wykształcenie członków rodzin rolniczych barierą pozarolniczej aktywności zawodowej).

6. Ekstensywna, nie dopasowana do dużych zasobów siły roboczej i wysokiego stopnia mechanizacji, struktura produkcji rolniczej (zwłaszcza w zakresie produkcji roślinnej – bardzo wysoki udział zbóż). Brak ukierunkowania na specjalizację w produkcji rolnej – tradycyjność w uprawach polowych oraz w chowie zwierząt inwentarskich.

W grupie cech korzystnych wymienić można:

1. Bardzo dobre warunki przyrodnicze rolnictwa. Wysoki udział gleb tworzących dobre siedlisko dla roślin uprawnych o wysokich wymaganiach agrotechnicznych.

2. Dogodne warunki zewnętrzne rolnictwa, zwłaszcza położenie historyczne (dawny zabór pruski – wyższy poziom kultury rolnej), komunikacyjne (transport płodów rolnych) oraz względem ośrodków miejsko-przemysłowych.

3. Spowolnienie procesu deformacji struktury demograficznej ludności rolniczej – ukształtowanie korzystnej struktury wieku i płci (brak problemu wymiany pokoleń w rolnictwie).

4. Dobre wyposażenie techniczne rolnictwa. Poprawę stanu technicznego rolnictwa odnotowano także w okresie transformacji ustrojowej, cechującego się spadkiem opłacalności produkcji rolniczej.

5. Wysoka produkcyjność i towarowość rolnictwa, zwłaszcza w

zakresie chowu trzody chlewnej oraz upraw zbożowych i przemysłowych.

Powyższa analiza wykazała, że zasadniczym celem strategii rozwoju rolnictwa w gminie Janikowo powinno być dokonanie w nim proefektywnościowych zmian strukturalnych. Zmiany te powinny zmierzać przede wszystkim w kierunku zagospodarowania nadwyżek siły roboczej w rolnictwie indywidualnym. Ewentualny spadek zatrudnienia w rolnictwie przyczyni się z jednej strony do zwiększenia wydajności pracy (podstawa wzrostu dochodów ludności rolniczej), a z drugiej uruchomi proces zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych, co wpłynie pozytywnie na koncentrację ziemi w grupie gospodarstw indywidualnych.

Ze względu na problemy na pozarolniczym rynku pracy (wysokie bezrobocie jawne i ukryte, tendencja wzrostu liczebności roczników wchodzących w wiek produkcyjny), istnieje – w gospodarstwach rolnych – potrzeba prowadzenia, obok produkcji rolniczej, działalności pozarolniczej, która umożliwi wzrost dochodów bez konieczności podjęcia pracy poza gospodarstwem. Duże możliwości wzrostu dochodów stwarza przygotowanie produktów rolnych do sprzedaży półhurtowej czy detalicznej (sortowanie, paczkowanie itp.). Rosnącą pozycję w strukturze dochodów gospodarstw powinno zajmować także przetwórstwo produktów rolnych oparte na własnej bazie surowcowej lub na surowcach kupowanych w sąsiedztwie. W przypadku części gospodarstw źródłem dochodów pozarolniczych może być świadczenie usług agroturystycznych.

W ramach działalności rolniczej ujawniła się potrzeba zdynamizowania rozwoju alternatywnych (nietradycyjnych) kierunków produkcji rolnej, zwłaszcza w zakresie produkcji warzywniczo-sadowniczej oraz produkcji surowców do wytwarzania artykułów nieżywnościowych (np. rośliny lecznicze).

Sposobem złagodzenia skutków ekonomicznych rozdrobnionej struktury obszarowej gospodarstw może być także ich integracja pozioma, m. in. przez tworzenie zespołów producentów. Zespoły

te umożliwiają przekroczenie minimalnego progu podaży (np. zablokowana uprawa warzyw gruntowych) i lepsze jej przygotowanie do wymagań rynku.

Z powyższej analizy wynika, że warunkiem umocnienia funkcji rolniczej w gminie Janikowo jest tworzenie i rozwój wielofunkcyjnych gospodarstw rodzinnych. Jednakże wymaga to wzrostu przedsiębiorczości wśród rolników, zwłaszcza z gospodarstw słabszych ekonomicznie. Realizacja tego kierunku zmian wiąże się, oprócz unowocześnienia infrastruktury technicznej i społecznej, z radykalną poprawą poziomu wykształcenia ludności rolniczej.

Dla osób szukających pomocy w pisaniu prac z różnych dziedzin polecamy serwis [pisanie prac](#) z prawa, administracji, zarządzania, marketingu, pedagogiki i wielu innych dziedzin.